

Més enllà de la teva mort

Diàleg (im)possible amb Joan Cunillera i Artigal

Josep Santesmases i Ollé

MÉS ENLLÀ DE LA TEVA MORT

Diàleg (im)possible
amb Joan Cunillera i Artigal

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ

Col·lecció El Tinter - 167

MÉS ENLLÀ DE LA TEVA MORT

Diàleg (im)possible
amb Joan Cunillera i Artigal

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ

□■ Cossetània

Primera edició: desembre del 2021

© Josep Santesmases i Ollé

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
Carrer de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-096-0

DL T 1126-2021

*A la Mari, al Joan Carles
i a totes les persones que et van estimar.*

*Riu i canta la teva joventut, fes feliç als que
t'estimen, i estima't tu per a tota una vida.
Renunciar no és ser vençut. El cant de VICTÒRIA
cantaràs lluitant tan sols pel que val la pena.*

JOAN CUNILLERA
(felicitaçió dedicada a Paquita Josa)

*L'amistat no es busca, no se somia, no es
desitja; s'exerceix (és una virtut).*

SIMONE WEIL

ÍNDIX

<i>Pròleg</i> , per Agustí Pons	9
El dia després de la teva mort	13
El dia del teu enterrament.....	15
Casa teva	17
Envellir.....	23
La Mare de Déu de Cunillera.....	27
Fornet a Vila-rodona, a l'Hospitalet i a Santes Creus	29
Cobrador de la Pontorrina.....	39
Les amistats lligades a l'autopista.....	43
La bellesa.....	49
L'Hostal Grau	51
Certesa o incertesa	57
A tots ens encalça.....	63
Els records entrellacen els llocs i les persones	65
De rics, no n'ereu	71
La primera florida.....	75
L'hort	77
Consells.....	81
Bellesa creativa	85

Cementiri vora el riu.....	87
Començar	89
Grup de Tardor	93
Un Nus a Valls	97
A peu fins a Santes Creus.....	105
Exposar	113
Els arbres.....	129
El bastó	133
El primer dinar sense tu	135
Els Artigal.....	137
Els Argenté	151
La creativitat.....	159
Encara som febrer	165
Iñaki.....	169
La font Cervellona.....	173
Tornar a casa	175
El color de l'alegria.....	179
Sant Josep	183
Les Destres.....	185
Experiències	189
Dissabte Sant	195
Joan Carles	199
Sant Jordi.....	203
Padrí de la fillola	205
Les fotografies.....	209
Valls	213
Els petits gestos	221
El darrer capítol	223

PRÒLEG:

JOAN CUNILLERA, UN PINTOR DE VERITAT

Amb Joan Cunillera érem parents per part de besavi. La història del besavi Artigal Guilló l'explica Josep Santesmases en aquest llibre. M'estalvio, doncs, de comentar-la. Només us diré que a partir d'aquest personatge, que va deixar escrites unes memòries, els seus descendents ens reunim cada deu anys a Santes Creus, on va anar a parar l'únic noi entre les moltes filles que va tenir. A la Fonda Grau de Santes Creus —regentada pels Artigal— hi va trobar refugi en Joan Cunillera Artigal, cosí dels propietaris, que hi va viure durant molts anys i que hi va morir el gener del 2021. Jo no el vaig conèixer gaire, potser perquè era de poques paraules i potser, també, perquè sempre el veia de passada. Ell vivia en un pis adjunt al restaurant i baixava després de dinar i m'ensenyava les pintures que estava realitzant. En Joan Cunillera era pintor. Ho era des que, de ben jove, havia conegut i tractat el pintor neozelandès Cedric Savage, quan aquest artista estava fent una estada a Santes Creus, on trobava motius per als seus quadres. En tornar al seu país, Cedric Savage va donar al jove Cunillera bona part dels seus estris professionals. En Joan Cunillera venia de família pobra; pobra de solemnitat. Això també ho explica Josep Santesmases en aquest llibre. Però volia pintar, i va pintar. Primer va formar part del grup Un Nus, format a Valls, que no es va escapar de les influències avantguardistes del moment, i després va forjar una obra personal que és, de totes, totes, la més significativa. Mentrestant, en Joan Cunillera treballava com a cobrador de peatge a l'autopista, però no deixava de pintar i exposava quan podia.

Crec que Rilke va ser el qui va dir que la poesia autèntica sorgeix de la necessitat; de la necessitat de l'artista d'expressar,

en uns versos allò que resulta inaprehensible des del llenguatge corrent. Quan nosaltres diem «taula», tots entenem de què es tracta, perquè ens hem posat d'acord a definir què és i què no és una taula. Però quan nosaltres volem recollir, i transmetre, una sensació de bellesa, de por o de plaer a través de la poesia o de la pintura, ¿amb quines paraules o amb quines pinzellades ho definim? La poesia, com la pintura, ha de transmetre veritat; i la veritat d'un artista surt de la necessitat que té d'expressar-se només a través d'aquella manera que ell sap fer. La història de la pintura, com la història de la poesia, no deixa de ser una incessant recerca d'una expressió que sigui capaç de copsar allò que amb els ulls quotidians la majoria de persones som incapaces de captar, perquè el soroll de fora i el soroll de dins ens ho impedeix. Joan Cunillera va pintar molts dels seus quadres des del balcó del piset de Santes Creus. Seria massa simple encasellar aquests quadres dins la cultura naïf. Els quadres de Cunillera no ho són, de naïfs, potser perquè ell no era un excèntric, sinó un artista que anava al fons de les qüestions. Ho feia, això sí, amb el mínim de pinzellades possibles i amb uns colors sòlids i sobris, lluents si convenia, però que recollien, com ningú no ho havia fet abans, la serenor, la majestuositat, la presència impertorbable —més enllà de vides i generacions— del monestir i les seves pedres. O a l'inrevés: verds opacs que recullen la vivacitat de les fulles d'arbre o figures només aparentment impressionistes perquè hi ha un gest que delata la seva alegria o el seu cansament; o aquests àngels sexuats que ens interpel·len, tot jugant, sobre les veritats últimes de la vida.

De tot això parla el llibre que m'han demanat que prologui. És un llibre escrit per Josep Santesmases, fuster en primera instància, escriptor per vocació i activista destacat en l'àmbit de les terres del Gaià. Santesmases ha escrit una biografia de Joan Cunillera poc convencional. No comença el dia que va néixer el seu amic ni acaba el dia de la seva mort, sinó que constitueix una llarga carta que no deixa de ser una biografia detallada del pintor, però que, a la vegada, s'endinsa sense por en el terreny de l'assaig, de la reflexió sobre els petits i grans temes de la vida i, naturalment, sobre el Gran Tema, que no és altre que la Mort. Fa molts anys vaig llegir un text del filòsof Josep Ferrater Mora on deia que no hi havia cultures locals i cultures universals, sinó

cultures que, per l'interès de les manifestacions artístiques que produïen, i per la seva potència expansiva, eren capaces d'arribar molt més enllà del seu àmbit geogràfic i cultural. Res més local que el quadre *Les senyorettes del carrer Avinyó*, de Picasso; *La masia*, de Miró; o *l'Ulisses*, de James Joyce, que passa en un sol dia i en un sol escenari, el més proper a la seva vida quotidiana. Mentre llegia el llibre de Josep Santesmases he pensat en aquesta reflexió de Ferrater Mora. Santesmases ha escrit —ja ho he dit— una biografia. Però una biografia on, a més de les persones i personatges propers al biografat, hi surten Martí i Pol, Joana Raspall, Ramon Barnils, Josep Palau i Fabre, Maria Àngels Anglada, Salvador Espriu, Josep Pla, Ponç Pons i Ferran Sáez; i, també, Albert Camus, Carlo Levi, Simone Weil i Claudio Magris, entre altres. En aquest punt biògraf i biografat coincideixen: hi ha una línia de continuïtat total entre allò que només aparentment és local i allò que té un interès universal. Per això en aquesta biografia hi trobem, com una continuació inevitable, per tant necessària, de la vida que se'ns està explicant, reflexions sobre les creences, els somnis, les migracions, la vida dels pobles, la pandèmia per la qual encara estem passant o la relació amb l'amic que s'acaba de morir. Aquesta sensació, que molts hem experimentat, que amb l'amic mort ens quedava una conversa que mai no vam tenir, i que ja mai no tindrem, constitueix un tema recurrent potser perquè és una de les maneres més incontrolables d'expressar el dol.

La prosa de Santesmases, com la pintura de Cunillera, és valenta. No té por d'arribar al fons de les definicions:

En dies com avui [escriu en un moment donat], coberts amb una mena de boira grisa i humida que enterboleix els horitzons, la contemplació de les vinyes podades, amb la terra llaurada, ens transmet l'essència de la bellesa. La simplicitat. Ja saps que la bellesa sòbria i austera no és fàcil d'aconseguir. Però si s'hi arriba, és profunda, intensa i gratificant.

I quan parla de la «fascinació colorista» com una característica de l'obra de Cunillera, Santesmases fa servir, amb tot l'encert, una reflexió de Josep Pla sobre Santes Creus. «Em pregunto —escriu el biògraf— per què durant un temps, com m'expliquen, no volies pintar sobre el monestir de Santes Creus. Que no et

senties motivat, els havies dit. I m'ho pregunto perquè, quan t'hi vas posar, realitzares uns quadres excel·lents. Les teves interpretacions pictòriques sobre el conjunt patrimonial de Santes Creus sempre m'han semblat la resposta a les preguntes que es feia Josep Pla quan va visitar-lo i va quedar subjugat per la seva fascinació colorista.» I en aquest punt Santesmases reproduïx el que Pla havia escrit:

¿Com és que ningú no ha insistit més sobre aquest aspecte? El gra és d'un color ros fosc, madur, tocat per una resplendor de sucosa polpa de préssec, amb pinzellades de pell d'albercoc, de carmins de cirera, de terboleses de pruna, de carnositats de sucosa pera d'hivern. Un cop vista aquesta pedra del claustre estant —on hi ha plantats tarongers i llimoners— cal posar damunt els colors tan pobrament relatats, l'esplendor lumínica que les fulles brillants d'aquests arbres mantenen en l'aire.

Els quadres de Cunillera són exactament això: una esplendor lumínica on la bellesa traspua la seva veritat senzilla i difícil alhora. El llibre d'en Josep Santesmases en dona testimoni.

AGUSTÍ PONS

EL DIA DESPRÉS DE LA TEVA MORT

Avui, 18 de gener de 2021, hem caminat fins dalt de la Tro-na. Potser tu, mentre vas viure a Vila-rodona, no havies pujat mai al capdamunt de la petita carena. Ja saps, però, que forma part del relleu un pèl muntanyós del marge esquerre del Gaià, entre la vila que et va veure néixer i Aiguamúrcia, el petit poble que, mirant cap al nord, centra la imatge propera. Des de dalt hem observat la serenor del paisatge d'aquest temps hivernal: la lluent petita carretera, els camps de color de terra llaurada, el riu i els arbres de ribera que tantes vegades vas recrear. He vist també la vinya que voreja el Gaià, i que segons explicaves conreava el teu pare. M'havies preguntat si en sabia res d'un nom antic que havies sentit anomenar en referència a aquella terra: els Templaris. Només et vaig poder contestar que no l'havia sentit mai. L'única cosa que podia dir-te és que per allà a la vora hi havia restes d'una vil·la romana i que algunes altres el riu se les havia menjat, junt amb terres conreables i amb l'antic camí carreter. De ben segur que per una d'aquelles ensulsiades que, de tant en tant, sobrevenen a causa d'alguna riuada forta. Més amunt, des d'allí dalt, s'endevina clarament Santes Creus, que a aquesta hora de la tarda rebia els raigs de sol dibuixant les parts més alteroses del monestir que tu tant estimaves i que tantes vegades vas pintar.

Escric això amb ganes de continuar conversant amb tu, sense poder saber si d'una manera o una altra existeixes. Si, a l'altra banda de la mort, hi ha un temps o un no-temps millor. Avui, precisament, he volgut pujar aquí perquè he cregut que era un lloc des d'on podia establir com una mena de comunicació espiritual amb tu, si és que encara «ets». Simone Weil va escriure:

«La impossibilitat és la porta vers el sobrenatural. Només podem trucar. És un altre el que obre.»

La Conxita m'ha dit de venir a caminar, sense saber on havia decidit anar, ni el perquè. Potser sí que ets en algun lloc i avui ens has convidat com havies fet tantes vegades. Ja saps que a casa teva sempre veníem plegats. Claudio Magris a *El viatjar infinit* afirma: «Un matrimoni, una existència compartida, també pot ser, en bona part, això, anar junts pel món mirant el tot o el res que hi ha per veure.»